ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ФИЛОСОФИЯ

Чарльз С. Пирс және философиялық семиотика

Таңба, мағына және интерпретацияның философиялық негіздері

Дәріскер: Кузембекова Ж.Ж. PhD, қауымдастырылған профессор

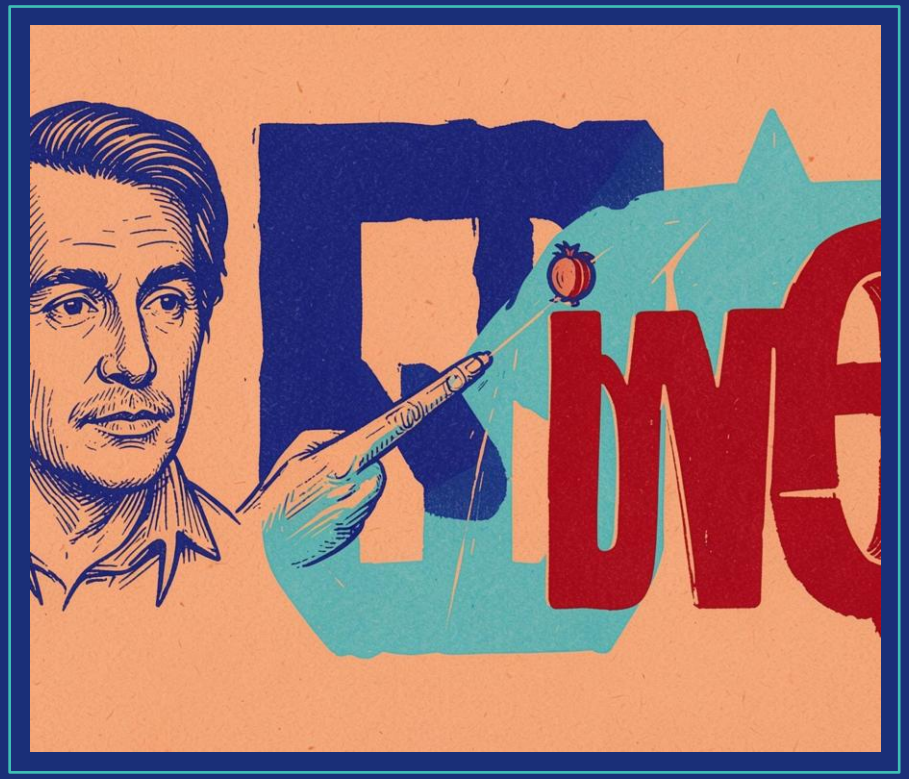

ПИРС СЕМИОТИКАСЫ НЕНІ ТҮСІНДІРЕДІ?

Таңба мағынаны дайын күйінде бермейді — оны қатынас пен түсіндіру қалыптастырады.

Негізгі назар таңбаның үшжақты құрылымына, оның контекстте өзгеруіне және жаңа интерпретацияларға ашық болуына түседі.

ОНТОЛОГИЯЛЫҚ ДЕҢГЕЙ

Таңба қандай нысанмен қатынасқа түседі?

ЭПИСТЕМОЛОГИЯЛЫҚ ДЕҢГЕЙ

Біз нысанды таңба арқылы қалай танимыз?

ӘДІСНАМАЛЫҚ ДЕҢГЕЙ

Мағынаны қандай дерекпен дәлелдейміз?

Мысал: «Есік ашық» сөйлемі жағдайға қарай бақылау, ескерту немесе шақыру болуы мүмкін.

МОДЕЛЬ

Үшжақты қатынас

ҚҰРЫЛЫМ

Үш элемент, бір үдеріс

Үшжақты таңба моделі: репрезентамен — объект — интерпретант

Репрезентамен

Нысанды білдіретін таңбалық форма.

Объект

Таңба сілтейтін нәрсе немесе құбылыс.

Интерпретант

Түсіндіруден туатын мағына.

ЖІКТЕУ

Таңбаның үш типі

ИКОНА · ИНДЕКС · СИМВОЛ

Икона, индекс және символ: таңбаның үш типі

ТИП	БАЙЛАНЫС НЕГІЗІ	ТІЛДЕН ТЫС МЫСАЛ	ТІЛДІК МЫСАЛ
Икона	Объектіге ұқсастық	Картадағы нысан бейнесі	Суретке ұқсатып салынған белгі
Индекс	Нақты немесе себептік байланыс	Түтін - оттың белгісі	«Мынау» сөзі мен көрсету әрекеті
Символ	Әлеуметтік келісім, ереже	Бағдаршам түсі	Сөздер мен тілдік таңбалар

Бір таңбада бірнеше қасиет қатар көрінуі мүмкін; жіктеу басым байланыс түрін айқындауға көмектеседі.

Шексіз семиозис: мағына бір түсіндірумен тоқтамайды

Әр интерпретант келесі түсіндірудің бастапқы нүктесіне айналады. Мағына - таңба, объект және жаңа интерпретация арасындағы үдерістік байланыс.

1 Таңба

«Қара бұлт» белгісі пайда болады.

2 Бірінші түсіндіру

Жаңбыр жаууы мүмкін.

3 Жаңа интерпретант

Жолға қолшатыр алу керек.

4 Келесі сұрақ

Бұл түсіндіру қай жағдайда өзгереді?

Зерттеу сұрағы: семиозистің қай кезеңі талдаудың нысаны болады?

САЛЫСТЫРУ

Екі теориялық бағдар

ПИРС · СОССЮР

Пирс пен Соссюр: екі теориялық бағдар

ӨЛШЕМ	ПИРС	СОССЮР
Таңбаның құрамы	Репрезентамен, объект, интерпретант	Таңбалаушы мен таңбаланушы
Контекст рөлі	Түсіндіру мен жағдайға тәуелді	Тілдік жүйе ішіндегі айырмашылықтар маңызды
Мағынаның өзгеруі	Семиозис арқылы үдерістік түрде жалғасады	Жүйедегі қатынастардың өзгеруімен қайта құрылады
Қамту аясы	Тілдік және тілден тыс таңбалар	Негізінен тілдік таңбалар жүйесі

Таңдау зерттеу сұрағына байланысты: мағынаның жүйелік құрылымы ма, әлде оның интерпретациядағы қозғалысы ма?

ДӘЛЕЛ

Философиялық аргумент

ҰҒЫМНАН ДЕРЕККЕ

Позицияны сынау

Философиялық позицияны қалай дәлелдейміз?

1. **Ұғымды нақтылау** – қандай құбылысты түсіндіреді?
2. **Балама түсіндірмені көрсету** – басқа теория сол деректі қалай түсіндіреді?
3. **Тілдік дерекпен салыстыру** – нақты сөйлемдер мен контексттерді талдау
4. **Қарсы мысалдар мен шектеулерді ашу** – әдістің қолданылу шегін көрсету

ФОРМАЛДЫ-АНАЛИТИКАЛЫҚ БАҒЫТ

Сұрақ: ұғымның логикалық шарттары қандай? Дерек: анықталған тілдік құрылым. Шектеу: қолданыс контекстін тарылтуы мүмкін.

ҚОЛДАНЫСҚА БАҒДАРЛАНҒАН БАҒЫТ

Сұрақ: мағына жағдай ішінде қалай жасалады? Дерек: сөйлеу, мәтін, өзара әрекет. Шектеу: талдау шекарасын тұрақтандыру қиынырақ.

Докторантқа арналған зерттеу дизайны

Ықтимал зерттеу сұрағы: бір сөйлем әртүрлі контексте неге әртүрлі түсіндіріледі?

01

Әдебиетке шолу

Бәсекелес түсіндірмелерді анықтау.

02

Негізгі ұғымдар

Операционалдандыру.

03

Дерек іріктеу

Мәтін, корпус немесе сұхбат деректерін іріктеу критерийлерін белгілеу.

04

Талдау және шек

Деректерді талдау, қарсы мысалдарды қарастыру және қолданылу шегін көрсету.

Жақсы дизайн теориялық ұғымды дерекке байлап, қарсы мысалды алдын ала есепке алады.

Докторанттарға арналған аналитикалық тапсырмалар

01

«Үшжақты таңба моделі» бойынша екі ғылыми ұстанымды салыстырып, әрқайсысының кемінде бір күшті және бір әлсіз жағын дәлелдеңіз.

02

«Икона, индекс және символ» ұғымын қазақ және ағылшын тілдерінен алынған екі мысал арқылы талдаңыз; дерек пен интерпретацияны бөлек көрсетіңіз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Таңбаны сипаттау – мағынаны дәлелдеудің бастамасы

01 Терминдерді операциялық тұрғыдан анықтаңыз.

02 Пирс моделін нақты тілдік дерекпен сынаңыз.

03 Пирс пен Соссюрді бірін-бірі жоққа шығармайтын, әртүрлі аналитикалық мүмкіндіктер ретінде бағалаңыз.

04 Дәйексөзді түпнұсқамен тексеріп, парафразды өз тұжырымыңыздан ажыратыңыз.

Философиялық семиотика үшін соңғы өлшем - ұғымның түсіндіру күші және оның дерекпен тексерілуі.